

למה לא תוקעים בתענית בזמן הזה?

מגן אברהם אורח חיים תקע"ו:ב'

כתב הרמב"ם מ"ע מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות עכ"צ שלא תבוא שנאמר והרעותם בחצוצרו' וגו' ומד"ס להתענו' וכו' ומריעים בחצוצרו' בלבד בגבולין וכתב המ"מ והמחזור כדברי הרשב"א או שופר או חצוצרות עכ"ל ואני תמה למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה ואף על פי שאין ת"צ בבבל מ"מ הלא מדאוריית' מצוה לתקוע בלא תענית:

פרי מגדים אשל אברהם אורח חיים תקע"ו

והנה ציבור צ"ע אם כל בי עשרה מיקרי ציבור או שמא דוקא בא"י כמ"ש בארצכם וח"ו כשיש צער על הרוב אז הוא מ"ע משא"כ קהל כיחידים דמיין ומש"ה אין תוקעין היום:

משנה ברורה אורח חיים תקע"ו:א'

ותמה המ"א למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה ואפילו אם נאמר דאין ת"צ בבבל הלא מדאורייתא מצוה לתקוע בלא תענית וכנ"ל ונשאר בצ"ע ויש מאחרונים שתירצו דמדאורייתא מצוה זו נוהג רק בא"י וכדכתיב וכי תבואו מלחמה בארצכם וגו' ויש שכתבו דאפשר דאף בא"י דוקא כשהיה תחת רשותינו ואפשר עוד דדוקא כשהגזרה הוא על רוב ישראל אז מ"ע לתקוע אבל בלא"ה לא [פמ"ג]:

י"ג תעניות על שאר צרות

רי"ף תענית ה. ברב אלפס

ר' יהודה נשיאה גזר תליסרי תעניאתא ולא [איעיני] סבר למיגזר טפי אמר ליה רבי אמי הרי אמרו אין מטריחין את הצבור יתר מדאי אמר ר' חייה בר אבה אמר ר' יוחנן לא שאנו אלא לגשמין אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו תניא נמי הכי כשאמרו שלש וכשאמרו שבע לא אמרו אלא לגשמין אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו.

רמב"ם תעניות ב:ב

כל עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה...

ריטב"א יד:

ותנ"ה כשאמרו שלש וכו' ואמרי' לימא תהוי תיובתיה דרבי אמי ומהדרי תנאי היא דתניא אין גוזרי' יותר מי"ג תעניו' על הצבו' שאין מטריחים על הצבור יותר מדאי דברי ר' ר"ג או' לא מן השם הוא זה אלא שכבר יצתה זמנה של רביע' –

פ"י דרבי אמי דאמר כר' אבל אנן כרבי יוחנן קיימא לן דרביה דרבי אמי הוא וכן דעת רבי' אלפסי ז"ל ולדחות דברי רבי אמי הביא דרבי חייה בר אבה א"ר יוחנן ומאי דתניא כותיה ובמקומו' שלא יצאו זמן גשמים בי"ג תעניות הרי הוא כשאר צרות וגוזרים יותר ובמקום שאין זמן הרביעה כ"כ מחסרי' מן התעניו' ונוהגי' כחומרי תעניות של ברכו' והתרעות בב' ובה' ושני האחרונים

ואחר (שכדרכו) [שבררנן] דהא דרבי יהודה נשיאה על שאר צרות הות יש לנו לומר שהיתה צרה נמשכת כעין של גשמי' שהיה להם מתון שאלמלא כן מה ענין סדר של י"ג תעניות והלא מתריעי' על הצרות מיד, ואינו נראה לומר כי אף על פי שמתריעי' מיד על שאר צרות מ"מ אין התעניות אלא בסדר של גשמים ג' ג' וז' ואח"כ חוזרי' לסדר כי ודאי לא נאמר סדר זה אלא בגשמים של רביעה ראשונה שיש מתון ולפי שהן מחמירין

והולכין לפי מה שהשעה הולכת אלא מה שלמדנו מדברי רבי יהודה נשיאה שלא על סדר גשמים בלבד עושין כן אלא ה"ה על צרה כיוצא בה שהתחילה ואינה דחוקה בתחלתה ודוחק והולכי יש להם לנהוג כסדר תעניות אלו אבל בצרה דחוקה שמתריעי עליה מיד אין סדר זה אלא לנהוג ולגזור אותן הן ג' ג' או פחות כפי הצרה כי אם היא צרת היום למה גוזרין תעניות ג' אלא גוזרין כפי הזמן או גוזרין סתי' ב' וה' עד שיענו תדע שאף בגשמים לא נאמר סדר תעניות אלא ברביעה ראשונה אבל בצמחים ששנו וכיוצא בו שמתריעי מיד אין סדר זה נמצא למד שדין גשמים ושאר צרות שוה בדבר זה.

ר"ן (על הרי"ף) תענית ה, א

רבי יהודה נשיאה גזר תליסר תעניתא ולא איעני סבר למגזר טפי. מוכח בגמרא דבשאר פורעניות הוה אף על פי שאין נראה כן ממה שכתבו סתם הרב אלפסי ז"ל וכתב אחריה לא שנו אלא לגשמים אבל בגמרא נראה כמו שכתבתי והוא סבר למגזר טפי משום דסבירא ליה כמאן דאמר דלשאר פורעניות מתענין והולכין עד שיענו ומדגזר תליסר תעניתא משמע דעל סדר תעניות גשמים גזר אותן שלשה ואח"כ שלשה ואח"כ ז' ויש לתמוה למה דהא בפרק סדר תעניות האלו משמע דבשאר צרות מיד הן מתענין בג' ראשונות וא"כ למה גזר ג' ז' והלא תחלתן חמורין כסופן והיה לו לגזור ב' וה' עד שיענו אבל מכאן נראה שאין גוזרין תענית אלא בענין זה של תענית גשמים וגזירה ראשונה ושנייה של שלש שלש ואם לא נענו מחמירין עוד לגזור גזרה גדולה של ז' תעניות:

נועלין את החנויות

מיוחס לרש"י יד:

בשני מטין עם חשיכה – ולא נועלין ולא פותחין הואיל ולא לכבוד שבת הוה ובחמישי מותרין לפתוח לגמרי. מטין – שלא יראו בני אדם ויצטערו אלא לעת ערב פותחין מקצתן כדי שיהא להם מה לאכול בלילה. איצטבא – כסא דהשתא אין החנות פתוחה לרשות הרבים ואם הוא פתוח אינו נראה כל כך. פותח כדרכו – אפי' בשני.

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת תענית פרק א משנה ו

ומטים עם חשכה, הוא שפותחין מקצת דלתות החניות עם השקיעה, ואינו מוציא סחורות שבחנות ומסדרם.

רמב"ם תעניות ג:ז

(ז) ויתירות אלו, שבהן בלבד מתריעים ומתפללין ברחוב העיר, ומורדין זקן להוכיח לעם כדי שישבו מדרכם, ומוסיפין שש ברכות בתפילת שחרית ובתפילת מנחה, ונמצאו מתפללין ארבע ועשרים ברכות, ונועלין את החנויות. ובשני מטין לעת ערב ופותחין את החנויות, אבל בחמישי פותחין כל היום, מפני כבוד השבת. ואם יש לחנות שני פתחים, פותח אחד ונועל אחד. ואם יש לחנות איצטבא לפניה, פותח כדרכו בחמישי ואינו חושש:

שיעורי הרב מאיר ליכטנשטיין

טוב אחרית דבר מראשיתו.

ו	ערב	לעת	ונשמטים	החנניות	את	ונועלין	דפוס וינציה ש"י-ש"א
ו	ערב	לעת	ונשמטין	החנניות	את	ונועלין	דפוס קושטא רס"ט
ו	ערב	לעת	מטין	החנניו'	את	ונועלין	דפוס וינציה של"ד
		??..					Manchester: A 1377
ו	ערב	לעת	ובשני מטין	החניות	את	ונועלין	AIU: III B.43
ו	ערב	לעת	ובשני מטין	החניות	את	ונועלין	St. Peterburg: Yevr. II A
ו	ערב	לעת	ובשני מטין	החניות	את	ונועלין	St. Peterburg: Yevr. IV 2
ו	ערב	לעת	ובשני מטין	החניות.	את	ונועלין	מפעל משנה תורה
ו	ערב	לעת	ובשני מטין	החניות.	את	ונועלין	דמב"ם יד שבתי פרנקל
ו	ערב	לעת	ובשני מטין	החניות,	את	ונועלין	דב"ם מהדורת הרב קאפח
ו	ערב	לעת	ובשני מטין	החניות.	את	ונועלין	דפוס ורשה-וילנה

בית יוסף אורח חיים תקע"ה:ד'

והרמב"ם כתב בפ"ג נועלין את החנניות ונשמטין לעת ערב ופותחין את החנניו' אבל בחמישי פותחין כל היום מפני כבוד השבת ואם יש לחנות שני פתחי' פותח אחד ונועל אחד ואם יש לחנות אצטבא פותח כדרכו בחמישי ואינו חושש עכ"ל ויש לתמוה עליו שלא הזכיר הטייה בשני ובדקתי בספר ישן מצאתי כתוב מטין במקום נשמטין וזהו היא הנוסחא האמיתי' והסופר טעה שלא הבין מהו מטין והגיה נשמטין במקום מטין וטעה ובמה שפירש"י בהיה לו אצטבא כנגד פתחו פותח ונועל כדרכו ואפי' בשני מותר מבואר בדברי הרמב"ם שאינו סובר כן אלא דוקא בחמישי מותר מפני כבוד השבת אבל לא בשני ומשמע דה"ה ביש לחנות שני פתחים דקתני פותח אח' ונועל אחד דדוקא בה' קאמר אבל בשני לא יפתח לגמרי אפילו פתח אחד ודבר פשוט הוא דהא דבשני מטין עם חשיכה ובה' מותרין היינו דוקא בחנניות המוכרות מאכל ומשתה ומפני הצורך התיירו להם אבל חנניות המוכרות שאר דברים אין פותחין אותם כלל וכן משמע מדברי רש"י:

גבורת ארי תענית יד, ב

בשני מטין עם חשיכה. פירש רש"י שלא יראו בני אדם ויצטער ולפירושו משמע דדוקא חנניות של מאכל ומשקה מטין כדי שלא יצטערו אבל חנניות של דבר אחר לית לן בה. אלא פותחין לגמרי אפילו בשני. ואיני יודע למה פירש כן דיש לומר איפכא דפתיחת שאר החנניות אסורין לגמרי בין בשני בין בחמישי כל היום ולא הקילו בשני מטין ובחמישי פותחין אלא בחנניות של מאכל ומשקה בחמישי מפני כבוד שבת ובשני מפני התענית וכן נראה מדברי קצת מפרשי' כדפרישית:

עברו אלו ולא נענו

רמב"ם תעניות ג:ח

עברו אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן, ובבנין של שמחה, כגון ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון מיני הדס ומיני אהלים. וממעטין באירוסין ונישואין, אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה. וכל מי שקיים מצות פריה ורביה אסור לו לשמש מיטתו בימי רעבון. וממעטין בשאילת שלום בין אדם לחבירו, ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום, כנזופין וכמנודין למקום, ועם הארץ שנתן להן שלום, מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש:

רמב"ם תעניות ג:יא

תלמידי חכמים אין נותנין שלום זה לזה בתשעה באב, אלא יושבים דווים נאנחים, כאבילי אם. ואם נתן להם עם הארץ שלום, מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש. ואסור לקראות בתשעה באב בתורה או בנביאים או בכתובים, ובמשנה ובהלכות ובתלמוד ובהגדות. ואינו קורא אלא באיוב, ובקינות, ובדברים הרעים שבירמיה. ותינוקות של בית רבן בטלין בו. ומקצת חכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין:

רמב"ם תעניות ה:ז-ט

(ז) תשעה באב לילו כיומו לכל דבר, ואין אוכלין אלא מבעוד יום, ובין השמשות שלו אסור, כיום הכיפורים. ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בסעודה המפסיק בה...
(ט) זו היא מידת כל העם, שאינן יכולין לסבול יתר מדאי. אבל חסידים הראשונים כך היתה מידתן, ערב תשעה באב מביאין לו לאדם לבדו פת חריבה במלח, ושורה במים, ויושב בין תנור לכיריים ואוכלה, ושונה עליה קיתון של מים, בדאגה ובשיממון ובכיה כמי שמתו מוטל לפניו. וכזה ראוי לחכמים לעשות, או קרוב מזה. ומימינו לא אכלנו ערב תשעה באב תבשיל, אפילו של עדשים, אלא אם כן היה בשבת:

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו

מיוחס לרש"י תענית יד:

רשאי ליפול על פניו – לבזות עצמו בפני הצבור שאם לא יענה יחרפוהו כך שמעתי אלא אם כן יודעין בו שהוא חשוב כיהושע שאמר לו הקב"ה קום לך למה זה אתה נופל על פניך.

רש"י מגילה כב, ב

אלא אם כן נענה - כלומר: אלא אם כן בטוח במעשיו שהוא נענה בתפלתו. למה זה אתה נופל על פניך - אלמא, אין לו לעשות.

ירושלמי תענית ב'ו':ג'

רבי ינאי זעירא בשם אבהתיה: כל מי שאינו קשר פיהו ששם יפול על פניו ויאמר לו הקדוש ברוך הוא קום לך. אל יפול. {ו}בלבד יחיד על הציבור.

תוספות מגילה כב, ב

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו - בירושלמי מפרש היכא שמתפלל בשביל הצבור אבל בינו לבין עצמו שפיר דמי.

ראבי"ה חלק ג - הלכות תענית סימן תתסז

גרסינן בירושלמי פרק [שני] תענית כל מי שאינו כשר כיהושע אל יפול על פניו ובלבד יחיד על ציבור
ורבינו מורי אבי פירש כגון שאין הקהל נופלים בתחנון אלא הוא. ולי נראה על צרות הציבור דומיא דעי:

רא"ש מסכת מגילה פרק ג סימן ד

א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע בן נון דכתיב ויאמר ה' אל יהושע קום לך
ואמר רב חייא בר רב הונא חזינא להו לאביי ורבא דכי נפלי על אנפיהו דמצלי אצלויי. משמע מתוך דברי
האלפסי שחיבר אלו המימרות יחד דס"ל דהא דמצלי אצלויי היינו משום ההיא דר' אלעזר דאין אדם חשוב
רשאי ליפול על פניו ואין הטעם כן דהא הטעם דמייתי לה בשמעתין ובפרק אין עומדין (דף לד ב) בתר הך
ברייטא דקידה על אפים השתחואה זו פשוט ידים ורגלים ומשמע דאתא רב חייא בריה דרב הונא לאשמועינן
אף על גב דמן התורה אין השתחואה אסורה על הרצפה אלא בפשוט ידים ורגלים מדרבנן אסור אף בלא פשוט
ידים ורגלים ולהכי הוו מצלי אביי ורבא וכן כתבו בשם רב האי גאון דטעמא דמצלי אצלויי שלא נראה
כמשתחוא והאי דר"א מפרש בירושלמי (פ"ב תענית ה"ו) דוקא כשהוא מתפלל בפני הצבור ובשביל הצבור
אבל היכא דמתפלל בינו לבין עצמו בביתו שפיר דמי דהיכא דמתפלל על הצבור בצבור כסיפא ליה מלתא
שמהרהרין עליו שאינו הגון ואינו ראוי ליענות: